

Ålderspensions- systemet vid sidan av statens budget

Ålderspensionssystemet vid sidan av statens budget

Innehållsförteckning

1	Ålderspensionssystemet vid sidan av statens budget	7
1.1	Omfattning.....	7
1.2	Ålderspensionssystemets förvaltning och utveckling	8
1.3	Resultatredovisning	10
1.3.1	Inkomstpensionssystemet	10
1.3.2	Premiepensionssystemet	13
1.3.3	Pensionärernas inkomster och ekonomiska standard.....	15
1.3.4	Medelpensionsålder och behovet av ett längre arbetsliv.....	20
1.3.5	Administrationskostnaderna för ålderspensionssystemet.....	22

Tabellförteckning

1.1	Utgifter för ålderspensionssystemet vid sidan av statens budget	7
1.2	Utgifter inom premiepensionssystemet	7
1.3	Pensionssystemets ställning 31 december 2011 jämfört med 31 december 2010.....	10
1.4	Ekonomisk standard och andelen med låg ekonomisk standard i olika grupper, prognos 2012	20
1.5	Ålderspensionssystemets totala kostnader och avgifter 2011, miljoner kronor	23

Diagramförteckning

1.1	Inkomstindex och balansindex 2009–2016 (prognos fr.o.m. 2014)	11
1.2	Utvecklingen av följsamhetsindexeringen och prisbasbeloppsförändringen, 2002–2013	12
1.3	Utvecklingen av följsamhetsindexering och prisindexering, vid en pension på 144 000 kronor per år 2001	13
1.4	Årlig värdeutveckling av premiepensionen jämfört med om den avsatts till inkomstpensionen till och med den 30 juni 2012	14
1.5	Genomsnittlig årlig värdeutveckling och spridning – individuella konton. Egen portfölj jämfört med AP7 Såfa, 31 december 2011	14
1.6	Värdeutveckling per kalenderår - fondrörelsen samt AP7 Såfa	15
1.7	Antal fondbysten samt antal unika sparare som byter fonder per år	15
1.8	Olika inkomstkällor, genomsnittliga belopp för personer 66 år och äldre, 2010	16
1.9.a	och diagram 1.9.b Olika inkomstkällors betydelse och storlek för 66-åringar i 2010 års priser	16
1.10	Bruttopension vid 66 år i förhållande till bruttomedelinkomst 61–63 år, 2004–2010	17
1.11	Inkomstkvoten, exklusive kapitalinkomst, för samtliga 66-åringar som uppbar pension i respektive årskull, 2004–2010	18
1.12 a	och 1.12.b Pensionärernas ekonomiska standard (median) i förhållande till gruppen 0–65 samt den reala utvecklingen, andel och kronor 2002–2012 (prognos från 2010)	19
1.13	Genomsnittlig förväntad utträdesålder som andel av den genomsnittliga medellivslängden från födseln	20
1.14	Andel som tagit ut inkomstpension före 65 års ålder	21
1.15	Andel i varje årskull som inte tagit ut någon pension 65–67 år, 2003–2009	22
1.16	Genomsnittlig ålder vid utträdet från arbetslivet för personer som vid 50 års ålder fanns i arbetskraften, för olika årskullar (kohortvis utträdesålder)	22

1 Ålderspensionssystemet vid sidan av statens budget

1.1 Omfattning

Ålderspensionssystemet vid sidan av statens budget omfattar fördelningssystemet (inkomstpension och tilläggspension) och premiepensionssystemet (premiepension).

Pensionsutgifterna inom fördelningssystemet finansieras löpande av de pensionsavgifter som betalas in till systemet. Första – Fjärde samt Sjätte AP-fonderna förvaltar den buffertfond som ska utjämna svängningar mellan pensionsavgifter och pensionsutbetalningar. Skatteverkets, Pensionsmyndighetens, Konjunkturinstitutets och Kronofogdemyndighetens kostnader för administrationen av fördelningssystemet samt AP-fondernas interna kostnader belastar Första – Fjärde AP-fonderna och täcks genom att pensionsspararnas pensionsbehållning minskas.

Inom premiepensionssystemet placeras de inbetalade pensionsavgifterna i fonder enligt pensionsspararnas önskemål. Pensionsutbetalningarna finansieras genom avyttring av fonderade medel och täcks genom att behållningen på pensionsspararnas premiepensionskonton minskar i motsvarande mån. Administrationskostnaderna för premiepensionssystemet hos Pensionsmyndigheten, Skatteverket och Kronofogdemyndigheten täcks genom avgifter som dras från tillgodohavandena på pensionsspararnas premiepensionskonton.

Tabell 1.1 Utgifter för ålderspensionssystemet vid sidan av statens budget

Miljoner kronor

	Utfall 2011	Beräknat 2012	Beräknat 2013	Beräknat 2014	Beräknat 2015	Beräknat 2016
Ap-fonderna, pensionsutgifter	219 681	236 016	254 321	260 440	272 423	287 187
Administrationskostnader	2 322	2 650	2 612	2 658	2 709	2 774
Totalt för Ålderspensionssystemet vid sidan av statens budget	222 003	238 666	256 933	263 098	275 132	289 961

Tabell 1.2 Utgifter inom premiepensionssystemet

Miljoner kronor

	Utfall 2011	Beräknat 2012	Beräknat 2013	Beräknat 2014	Beräknat 2015	Beräknat 2016
Premiepensionssystemet	2 022	2 454	3 307	4 288	5 484	6 905

1.2 Ålderspensionssystemets förvaltning och utveckling

Pensionssystemet fungerar – men utmaningar finns

En grundläggande princip i pensionssystemets konstruktion är den långsiktiga finansiella stabiliteten. På motsvarande sätt som i alla ansvarsfulla budgetar ska inkomster och utgifter balanseras. Uppstår finansiella påfrestningar hanteras de när de uppkommer i stället för att skjutas på framtiden. Därmed vältras heller inga skulder över på framtida generationer.

Det innebär också att vi kan vara säkra på att pensionssystemet kan fungera på likartat sätt under mycket lång tid. Övertygelsen om långsiktiga spelregler är också av stor betydelse för tilltron till ett pensionssystem och för tilltron till att systemet ska kunna leverera pensioner enligt likartade principer även när dagens unga lämnar arbetslivet.

För en verklig långsiktighet i pensionsreglerna fordras också ett brett politiskt stöd. Pensionssystemet vilar på en överenskommelse med mycket stark majoritet i riksdagen. Pensionssystemets principer kan därför ligga fast oavsett politiska förändringar i Sverige och, till följd av systemets finansiella stabilitet, oavsett finansiell turbulens i omvärlden.

Den finansiella oron har lett till att inkomstpensionssystemets finanser försvagats och att den framtida pensionsskulden har överstigit tillgångarna. För att undvika en skuld för framtida generationer har den automatiska balanseringen trätt i kraft och utgifterna anpassats till tillgångarna, dvs. pensionerna sänktes såväl 2010 som 2011. Det bidrog till en bättre finansiell ställning och till följd av det att pensionerna därpå höjdes realt 2012. För 2013 kommer den inkomstgrundade pensionen höjas med 4,1 procent, vilket är 3 procentenheter utöver förändringen av prisbasbeloppet. Den nedskrivning som skett genom den automatiska balanseringen är inte återtagen, men ökningen 2013 gör att pensionsnivåerna 2013 är något högre än om pensionerna följt prisbasbeloppet sedan starten av pensionssystemet 2001.

Pensionssystemet har utsatts för stora påfrestningar och vi kan nu konstatera att det fungerar även under en sådan period. Till skillnad mot i många andra länder byggs det inte upp någon skuld som drabbar framtida generationer eller byggs upp en statsskuld.

Även om systemet fungerar har påfrestningarna visat på effekter som inte är optimala eller som inte varit fullt ut förutsedda. Förändringar i omvärlden leder också till utmaningar som behöver hanteras. Pensionsgruppen, med företrädare för de fem partierna¹ bakom pensionsöverenskommelsen, har därför initierat en serie uppdrag och utredningar i syfte att analysera problem och möjligheter till förändringar. Sammantaget innebär detta en omfattande genomlysning av hur pensionssystemet fungerar och vad som kan utvecklas. Det handlar dock inte om att förändra de grundläggande principerna utan om att anpassa systemet utifrån förändrade förutsättningar och kunskaper.

Pågående utrednings- och förändringsarbete

Det arbete som nu pågår under ledning av Pensionsgruppen kan sammanfattas i fem delområden där det finns utmaningar.

- *Vi lever allt längre utan att det matchas av ett motsvarande längre arbetsliv.* Den genomsnittliga livslängden ökar nu med drygt ett år per decennium. Det innebär nästan två års längre liv sedan pensionsöverenskommelsen. Genom de s.k. delningstalen, som speglar beräknad återstående medellivslängd för en årskull, sker en automatisk anpassning av pensionerna, vilket innebär att ett längre liv inte i första hand påfrestar systemet men leder till allt lägre pensioner. Därutöver är det långsiktigt ett samhällsekonomiskt problem om vi lever allt längre men inte arbetar längre tid.

Den pågående Pensionsåldersutredningen (S 2011:05) har i uppdrag att göra en översyn av de pensionsrelaterade åldrarna samt att lämna förslag till åtgärder i arbetsmiljön som ger förbättrade förutsättningar att arbeta längre upp i åldrarna. Allt med det övergripande syftet att förlänga den genomsnittliga tiden i arbete, vilket också förbättrar pensionerna. Under våren 2012 lämnade utredningen ett delbetänkande *Längre liv, längre arbetsliv* (SOU 2012:28) där hinder och möjligheter för ett längre arbetsliv

¹ Socialdemokraterna, Moderaterna, Folkpartiet, Centerpartiet och Kristdemokraterna.

- analyseras. Utredningen ska redovisa sitt uppdrag den 1 april 2013.
- *Förändringar i omvärlden gör att placeringsregler och organisation för AP-fonderna behöver ses över.* Buffertkapitalsutredningen (Fi 2011:11) har mot bakgrund av detta haft i uppdrag att se över regelverket för Första – Fjärde samt Sjätte AP-fonderna i syfte att förbättra förutsättningarna för en kostnads-effektiv förvaltning av buffertfonderna. Utredningen lämnade den 20 augusti 2012 betänkandet AP-fonderna i pensionssystemet (SOU 2012:53). Betänkandet remitteras under hösten 2012.
 - *Relativt få sparare väljer att utforma en egen fondportfölj eller förändra de fondval de en gång gjort.* Det finns därför skäl att se över hur väl systemet är utformat för att tillgodose spararens möjligheter att kunna göra ett välgrundat eget val. Översynen syftar bl.a. också till att fördjupa kunskapen om hur stor spridningen kan komma att bli i slutligt premiepensionsutfall för personer med i övrigt lika livsinkomst samt vilken roll systemet har för att diversifiera risken i den allmänna pensionen. Översynen ska vara klar under våren 2013.
 - *Den finansiella ställningen i inkomstpensionssystemet är svag och riskerar under en tid framöver att utlösa automatiska balanseringar vid påfrestningar.* Systemet med balanseringar fungerar som avsett men graden av balansering är förhållandevis kraftig jämfört med tidigare analyser. Mot bakgrund av detta pågår det inom Regeringskansliet en fördjupad analys av den finansiella ställningen.
 - *Beräkningsreglerna för inkomstindex och balanstalet ger ibland förhållandevis stora svängningar mellan åren.* Det gäller särskilt problemen med de svängningar i utfall som riskeras under en pågående balanseringsperiod. Vi ser det i nuvarande balanseringsperiod på så sätt att det blir en kraftig höjning 2013, som i sig bidrar till en försvagning av pensionssystemets finanser och ett förväntat tydligt sämre utfall för 2014. Pensionsmyndigheten har på regeringens uppdrag analyserat de nuvarande beräkningsreglerna inom ramen för nuvarande regelsystem, som redovisats i rapporten Utvärdering av vissa beräkningsregler i ålderspen-

sionssystemet (S2011/5900/SF). Pensionsmyndigheten har därefter fått i uppdrag att göra en fördjupad analys.

Tillgången till information om hela pensionen allt bättre – men inte tillräckligt bra

Den samlade pensionen kommer i ökande utsträckning från fler håll. Även om den allmänna pensionen dominerar så har de flesta kompletterande pensionsinkomster av betydelse i form av tjänstepension och/eller privat pension. Med en ökad rörlighet på arbetsmarknaden finns det dessutom ofta intjänad tjänstepension från flera håll. Med olika redovisningssätt för den intjänade pensionsrätten är det i praktiken mycket svårt att kunna ha en helhetsuppfattning om hur stor den samlade pensionen blir när man lämnar arbetslivet.

Ofullständig eller otydlig information skapar osäkerhet och innebär en uppenbar risk för att fatta felaktiga beslut. För att kunna göra rationella livsval mellan arbete, pension och sparande är det helt centralt att på ett enkelt sätt kunna få information om hela sin samlade pension. Det ger reella möjligheter att fatta egna beslut om att arbeta vidare eller spara mer för att nå en rimlig pensionsnivå.

Pensionsbesked om beräknad framtida pension skickas alltjämt ut från respektive utbetalare utan någon samordning. I det avseendet syns ingen tydlig förbättring. Däremot finns möjlighet till en samlad prognos genom internetportalen minpension.se. Portalen som är ett samarbete mellan försäkringsbranschens pensionsutbetalare och staten, har byggts upp under ett antal år och har successivt blivit mer och mer komplett. Fortfarande är den inte heltäckande och kvaliteten på vissa uppgifter är inte alltid tillräckligt bra men internettjänsten har gjort att ett mycket stort antal svenskar har möjlighet till en heltäckande prognos om sin framtida pension. Den ger därför förutsättningar för en avsevärt bättre möjlighet att göra rationella livsval. I det avseendet är det arbete som sker med minpension.se värdefullt och berömvärt. Antalet som den vägen får en prognos ökar och överstiger nu 1,6 miljoner personer. Mot bakgrund av att drygt 6 miljoner årligen får en pensionsprognos i det orange kuvertet så är det fortfarande så att de allra flesta sannolikt inte har en samlad information om sin framtida pension.

Arbetet med minpension.se innebär att det nu finns betydligt bättre förutsättningar för en

samlad pensionsinformation för de flesta. Men det räcker inte. Särskilt mot bakgrund av den ökande medellivslängden och behovet av ett längre arbetsliv och vad det får för konsekvenser för pensionen, är det angeläget att fler har faktisk tillgång till en prognos för hela sin pension. För regeringen är frågan om en samlad pensionsinformation som når fram därför fortsatt prioriterad.

1.3 Resultatredovisning

Resultatredovisningen inleds med den inkomstgrundade pensionens två delsystem – fördelningssystemet som omfattar tilläggspension och inkomstpension respektive premiepensionssystemet. För att visa hur systemen påverkar pensionärerna finns därefter en redovisning av pensionärernas inkomster och ekonomiska standard. För att göra redovisningen heltäckande för pensionärernas ekonomi ingår här i viss utsträckning även inkomster från annat håll, främst garantipension som betalas ut under utgiftsområde 11 samt tjänstepensioner. Avslutningsvis finns en redovisning av hur den faktiska pensionsåldern har utvecklats samt en redovisning av kostnaderna för den inkomstgrundade pensionen.

1.3.1 Inkomstpensionssystemet

Inkomstpensionssystemet är ett fördelningssystem. Med det menas att de avgifter arbetstagare och arbetsgivare betalar in ett visst år används för att betala samma års pensioner i form av inkomst- och tilläggspension. Av den totala avgiften på 18,5 procent går 16 procent till fördelningssystemet. De över- eller underskott som årligen uppstår när pensionsavgifterna är större eller mindre än pensionsutbetalningarna hanteras av buffertfonden (AP-fonderna). För att systemet på lång sikt ska vara hållbart krävs att avgifterna tillsammans med tillgångarna i buffertfonden långsiktigt kan finansiera pensionerna, dvs. att inga varaktiga underskott uppstår.

Inkomstpensionssystemets finansiella ställning

Pensionsmyndigheten rapporterar årligen fördelningssystemets finansiella ställning genom att beräkna dess tillgångar och skulder. Resultatet presenteras i redovisningen Orange rapport. Rapporten och redovisningen är viktig för att tydligt visa pensionssystemets finansiella utveckling och förklara vad den beror på. Genom detta skapas förutsättningar för en förståelse för hur systemet är uppbyggt och vad det är som påverkar dess tillgångar och skulder.

Tabell 1.3 Pensionssystemets ställning 31 december 2011 jämfört med 31 december 2010

Miljarder kronor

	2011	2010	Förändring
Buffertfonden, medelvärde	865	810	55
Avgiftstillgång	6 828	6 575	253
Summa tillgångar	7 693	7 385	308
Pensionsskuld	7 543	7 367	176
Balanstal	1,0198	1,0024	0,0174

Källa: Pensionsmyndigheten, Orange Rapport 2011.

Systemets samlade tillgångar (buffertfond + avgiftstillgång) ökade med 308 miljarder mellan 2010 och 2011. Avgiftsinkomsterna, och därmed den beräknade avgiftstillgången, ökade mellan åren. Buffertfondens behållning var vid utgången av 2011 lägre än 2010. Trots detta ökade det utjämnade värdet av buffertfonden på grund av att 2011 års behållning var större än 2008 års behållning (genomsnittet av värdena 2008–2010 låg till grund för det utjämnade värdet 2010). Pensionsskulden ökade med 176 miljarder. Detta kan framförallt hänföras till att summan av intjänade pensionsrätter förräntades positivt. Totalt sett ökade pensionssystemets ackumulerade överskott mellan 2010 och 2011, från 103 till 157 miljarder.

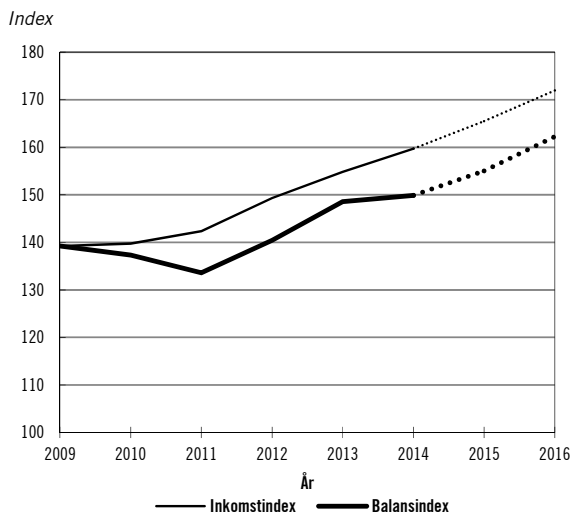
Genom att beräkna systemets tillgångar och skulder enligt ovan kan därmed det så kallade balanstalet visas. Balanstalet är kvoten av tillgångarna och skulderna. Att systemet har ett överskott betyder att tillgångarna är större än skulderna och därmed att balanstalet är över 1. Ställningen 2011 (vilket utgör balanstalet för 2013) var 1,0198. Överskottet var alltså ca 2 procent.

Balanseringsförloppet

En av de grundläggande principerna bakom pensionssystemet är att det ska vara finansiellt hållbart. Om balanstalet understiger talet ett har systemet en skuld som är större än tillgångarna. Då åtgärdas denna obalans enligt reglerna för automatisk balansering. En balanseringsperiod inleds därmed av att balanstalet understiger ett – då minskas omräkningen av pensioner och förräntningen av pensionsskulden. Detta skedde första gången 2010.

Under balansering följer pensionerna balansindex istället för inkomstindex. Balanseringsförloppet inleds således med nedskrivningar och därefter vidtar en fas där balanstalens nivå får direkt påverkan på pensionsuppräkningsarna. Under en balansering kommer balanstalet både höja och sänka de årliga pensionsomräkningarna. När pensionerna ökas till sin ursprungliga nivå, när balansindex når inkomstindex, upphör balanseringen. Skillnaden mellan balansindex och inkomstindex åskådliggör därför hur djup balansering vi befinner oss i – hur mycket av nedskrivningar systemet måste återställa för att komma ur balanseringsförloppet. Balaanstalet för 2012 och 2013 överstiger ett men vi befinner oss fortfarande i ett balanseringsförlopp. Uppskrivningarna motsvarar alltså inte de nedskrivningar som hitintills gjorts sedan 2010. Gapet mellan inkomst- och balansindex framgår av diagram 1.1. År 2012 var gapet 6 procent. Då balanstalet 2013 är 1,0198 minskar gapet till ca 4 procent. Som framgår av prognoserna väntas detta gap öka igen för åren därefter.

Diagram 1.1 Inkomstindex och balansindex 2009–2016 (prognos fr.o.m. 2014)

Källa: Pensionsmyndigheten samt Socialdepartementets prognoser 2014-2016.

När och hur lämnar vi balanseringsförloppet?

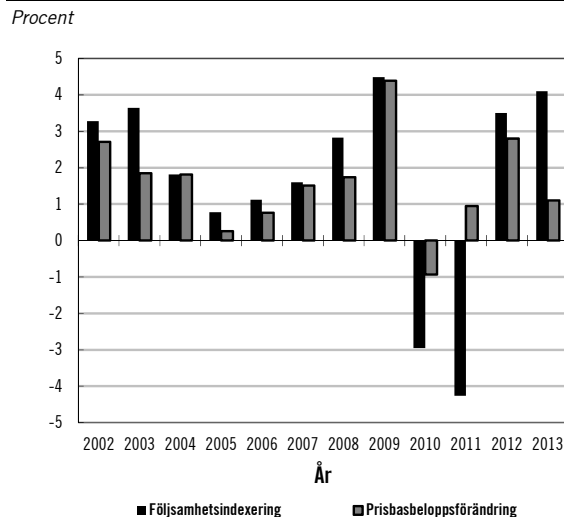
När vi befinner oss i ett balanseringsförlopp förändras vissa av inkomstpensionssystemets egenskaper. Den mest centrala är att balanstalet får en direkt inverkan på pensionsomräkningarna varje år. Eftersom systemet i balansering har en slags obetald skuld till sina försäkrade kommer det inte att kunna ackumulera några överskott. Alla överskott som registreras kommer alltså "delas ut" i syfte att komma ur balanseringsförloppet. Detta innebär att om balanstalet är över ett kommer indexeringen att förhöjas det året. När systemet ökar förräntningen av sina skulder genom sådana utdelningar försvagas framtida års balanstal allt annat lika: skulden ökar i en snabbare takt. Denna tidsmässiga dynamik gör att det inte är självklart att ett balanseringsförlopp kännetecknas av en inledande nedskrivningsfas följt av en obruten uppskrivningsfas, utdelningarna kan leda till att balanstalet framöver går under ett. Det kan alltså innebära en tidsmässigt lång balanseringsfas med balanstal både över och under ett.²

Orsakerna till det stora gap mellan inkomst- och balansindex som uppstod 2010–2011 var att flera finansiellt ofördelaktiga händelser sammanföll. Systemets avgiftsinkomster försvagades samtidigt som den finansiella krisen även bidrog till försämrade tillgångsvärden för buffertfonden. Det gap mellan balansindex och inkomstindex som uppstod till följd av de låga balanstalen 2010 och 2011 är svårt att sluta på kort tid. För detta krävs en stark positiv makroekonomisk utveckling eller att fördelningssystemets finansiella ställning stärks genom att tillföra systemet mer pengar. Inom ramen för Pensionsgruppens uppdrag att förvalta pensionssystemet har Pensionsgruppen gett Regeringskansliet i uppdrag att analysera alternativ som finansiellt stärker pensionssystemet.

² När balansindex tillämpas sker även en årlig förlust för inkomstpensionssystemet på så vis att alla inbetalningar det året får en framtida överavkastning enligt gällande lagstiftning. Detta sker genom att det tillkommande kapitalet, som inte berörts av de historiska sänkningarna förorsakade av balanseringen, får ta del av balansindex högre ökningstakt. Dessa nyintjänade inkomstpensionsrätter kommer på så vis att erhålla en högre förräntning än inkomstindex i det fall balanseringsförloppet lämnas. Detta är en redan i förarbetena känd ineffektivitet som nu Pensionsmyndigheten givits i uppdrag att se över och myndigheten kommer att rapportera sina slutsatser i november 2012.

Indexeringen av inkomst- och tilläggspensionerna

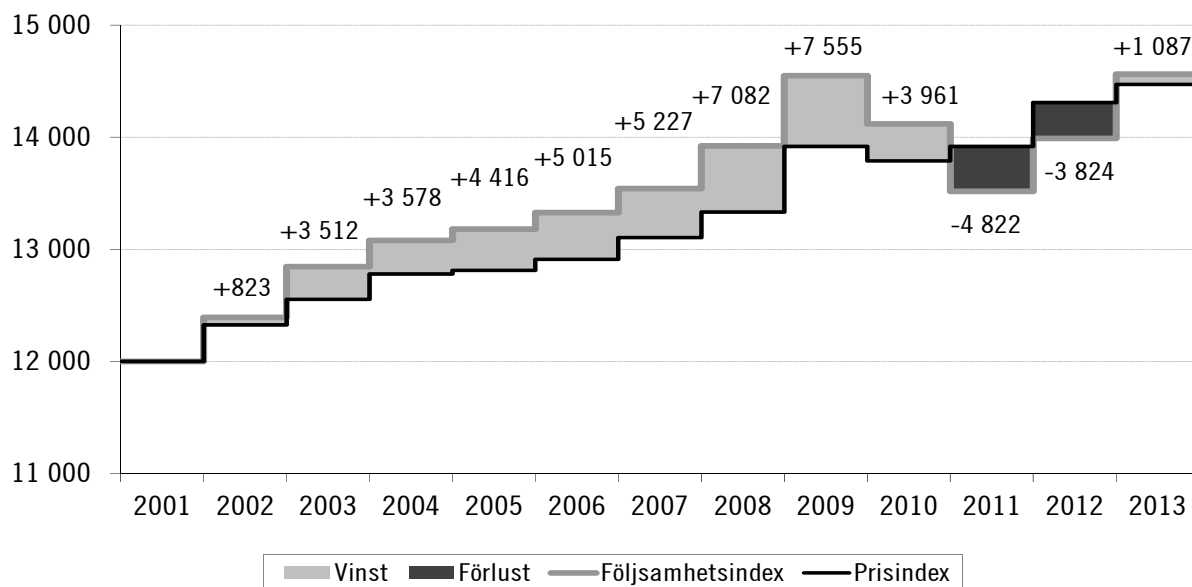
I ett autonomt pensionssystem måste inkomster och utgifter balanseras för att vara finansiellt hållbart. Eftersom inkomsterna bestäms av de förvärvsaktivas avgifter indexeras den inkomstgrundade pensionen utifrån hur den genomsnittliga inkomstutvecklingen utvecklas. Indexeringsmetoden kallas följsamhetsindexering och den innebär att tillägs- och inkomstpensionerna varje år räknas om med utvecklingen av inkomstindex (eller balansindex under en balanseringsperiod) minus en tillväxtnorm³ på 1,6 procent. Följsamhetsindexering har tillämpats från 2002. Tidigare följde pensionerna prisutvecklingen genom prisbasbeloppet. Den förändrade indexeringsmetoden har inneburit att tilläggspensionerna ökade realt 2002–2009, dvs. tilläggspensionen har ökat mer än vad den skulle ha gjort om den varit prisindexerad. Till följd av balanseringen blev det under 2010 och 2011 i stället tydliga reala minskningar. Balanstalet är nu åter över 1 och tillsammans med en god utveckling av inkomstindex ökade pensionerna 2012 mer än prisindex, vilket innebar en ökning med 3,5 procent. För 2013 är utvecklingen än bättre och pensionerna ökar med 4,1 procent, vilket är 3 procentenheter mer än prisbasbeloppets utveckling (diagram 1.2).

Diagram 1.2 Utvecklingen av följsamhetsindexeringen och prisbasbeloppsförändringen, 2002–2013

Källa: Pensionsmyndigheten.

För de pensionärer som har haft inkomstrelaterad pension (tillägs- och inkomstpension) sedan 2001 är pensionsnivån 2013 något högre än om prisindexering hade tillämpats sedan 2002. Till följd av en lång period med positiv följsamhetsindexering (högre indexering än prisindexering) har de som haft pension sedan 2001 sammanlagt under hela perioden fram till 2013 också fått mer utbetalt i pension än de hade fått om pensionerna hade följt prisindex. En pensionär som 2001 hade en pension på 12 000 kronor i månaden, dvs. 144 000 kronor om året, har i slutet av 2013 fått totalt ca 33 600 kronor mer i pension, vilket motsvaras av ytan mellan linjerna i diagram 1.3.

³ Normen motsvarar det förskott som läggs till pensionen när den beviljas.

Diagram 1.3 Utvecklingen av följsamhetsindexering och prisindexering, vid en pension på 144 000 kronor per år 2001¹

¹Under perioden 2001–2013 är det alltså bara för åren 2011 och 2012 som nivån på inkomstpensionen varit lägre än om prisindexering skulle ha tillämpats.
Källa: Socialdepartementets beräkningar

1.3.2 Premiepensionssystemet

Premiepensionssystemet är ett fonderat system, vilket innebär att de 2,5 procenten av inkomsten som betalas in till systemet placeras i en eller flera fonder. Pensionsspararen bestämmer själv vilken eller vilka fonder medlen ska placeras i och kan därefter fritt byta fonder i princip utan begränsningar – annat än att pengarna får fördelas på högst fem fonder.

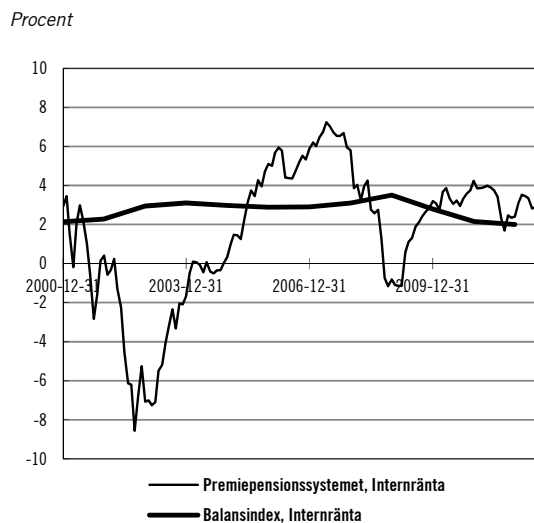
Det finns drygt 800 fonder att välja mellan. De som inte kan eller vill välja fond själva får sitt kapital placerat i förvalsalternativet AP7 Såfa. Närmare 42 procent av pensionsspararna har sina medel placerade i AP7 Såfa. Andelen är betydligt högre för dem som har ett litet sparande och således betydligt lägre för dem som har ett stort sparande.

Eftersom systemet är fonderat krävs inbetalningar under hela arbetslivet innan systemet är fullt utbyggt. Systemet startade 1995 och det dröjer därför ytterligare över två decennier innan systemet har vuxit färdigt. Till följd av den successiva infasningen av det nya pensionssystemet är avsättningarna till premiepensionen för övergångsgenerationen (födda 1938–1953) lägre än 2,5 procent. Utbetalningarna av premiepension till dagens pensionärer är därför små och har normalt en begränsad betydelse. För 2012 beräknas utbetalningarna uppgå till 2,5 miljarder,

vilket motsvarar en procent av utbetalningarna från det allmänna pensionssystemet. Den genomsnittliga utbetalningen för dem som har premiepension är 220 kronor per månad. För framtidens pensionärer blir betydelsen av premiepensionen betydligt större och premiepensionen är därför i dag främst av intresse för pensionsspararna.

Det samlade värdet på premiesparkontona har varierat påtagligt

Värdet på en individs premiepensionskapital beror på hur marknadsvärdet på den valda fonden eller fonderna utvecklas. En väsentlig faktor är här hur riskutsatt fonden är – högre risk ökar möjligheten för bra avkastning men också risken för sämre utfall. Aktiefonder har generellt en högre grad av risk än räntefonder och de valda fonderna liksom förvalsfonden domineras av aktiefonder. Den sammantagna värdeutvecklingen speglas av detta och har därför haft en relativt stor variation sedan 1995. I diagram 1.4 visas den årliga värdeutvecklingen för spararnas totala premiepension. Som en referens visas hur motsvarande utveckling hade varit om insättningarna till premiepension istället avsatts till inkomstpensionen och haft samma värdeutveckling som denna.

Diagram 1.4 Årlig värdeutveckling av premiepensionen jämfört med om den avsatts till inkomstpensionen till och med den 30 juni 2012¹

Källa: Pensionsmyndigheten 2012.

¹ Värdeutvecklingen i premiepensionssystemet är beräknad som internränta. Det innebär att man vid beräkningen tar hänsyn till alla flöden in och ut ur systemet och vid vilka tidpunkter som flödena har skett samt det totala marknadsvärdet i fonderna vid tidpunkten för beräkningen.

Den framtida premiepensionens storlek bestäms av fondvärdet när pensionen tas ut. Om fondvärdet även i framtiden varierar kraftigt kommer alltså också pensionens storlek kunna variera. Det kan emellertid motverkas genom att man vid pensionsuttaget omvandlar kapitalet till en livränta eller placerar om kapitalet till en fond med lägre risk. För att inte få en onödigt låg pension krävs dock att den växlingen inte sker när fondvärdet är lågt.

Den i diagram 1.4 beskrivna värdeutvecklingen är ett genomsnitt för hela fondkapitalet på ca 400 miljarder kronor. Värdet på spararnas fondportföljer bestäms av de valda fondernas utveckling och den procentuella förändringen kan därför variera mycket mellan sparare. Det sammantagna värdet påverkas också av vid vilken tidpunkt man börjar spara. Betydelsen av den effekten minskar dock om man ser till en sparandehorisont på drygt 40 år.

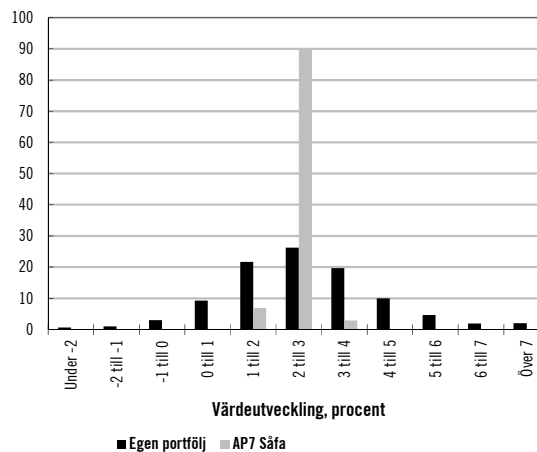
Diagram 1.5 visar den genomsnittliga årliga förändringen av premiepensionskapitalet för de individuella fondkontona och visar hur denna var den sista december 2011. Den sammantagna utvecklingen i diagram 1.4 visar dock att värdena kan förändras snabbt, vilket direkt också påverkar den genomsnittliga procentuella förändringen i diagram 1.5 och diagrammet är därför en ögonblicksbild för just det datumet.

Diagram 1.5 visar att spridningen i avkastning mellan spararna är relativt stor för dem med egen vald portfölj. De som har sina medel placerade i förvalsalternativet AP7 Såfa har en betydligt mindre variation eftersom kapitalet här har en likartad placering. Den spridning som finns för den fonden beror i stor utsträckning på när pengar satts in i fonden, dvs. om marknadsvärdet på fonden var högt eller lågt vid insättningsstillfället. Spridningen torde också öka något eftersom aktieexponeringen i AP7 Såfa numer minskar med stigande ålder.

Även om spridningen är betydligt större för egen vald portfölj så är den genomsnittliga utvecklingen likartad för egen vald portfölj jämfört med AP7 Såfa, 2,7 procent för dem med egen portfölj jämfört med 2,4 för dem med AP7 Såfa. Det finns inga påtagliga skillnader i utfall mellan kvinnor och män. Spridningen bland männen är marginellt större liksom avkastningen – den genomsnittliga avkastningen för kvinnor med egen vald portfölj var 2,6 procent medan motsvarande värde för män var 2,7 procent.

Diagram 1.5 Genomsnittlig årlig värdeutveckling och spridning – individuella konton. Egen portfölj jämfört med AP7 Såfa, 31 december 2011

Andel av pensionspararna i procent

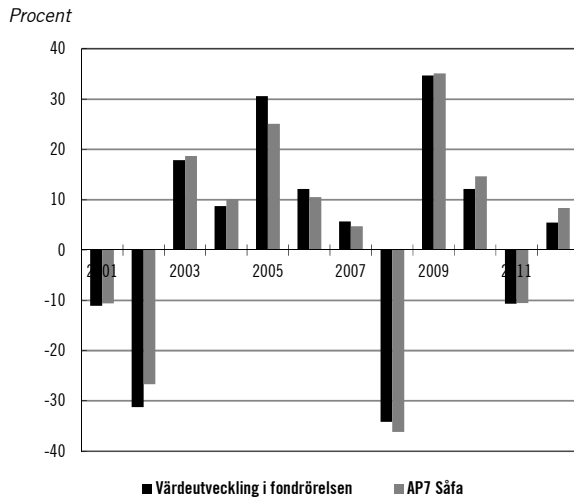
Källa: Pensionsmyndigheten, 2011.

Bakom den genomsnittliga utvecklingen i diagram 1.5 finns som nämnts påtagliga variationer mellan åren. Även om AP7 Såfa⁴ har en liten spridning mellan individer så är variationen mellan åren lika stor för AP7 Såfa som för

⁴ Före maj 2010 var det statliga alternativet i premiepensionssystemet Premiesparfonden. Förvaltare till båda är Sjunde AP-fonden.

fondmarknaden i stort – se diagram 1.6. I genomsnitt har alltså de som inte valt en egen portfölj lika stora svängningar i utfall mellan åren som de som valt en egen portfölj. Dock har alla icke-väljare ungefär samma upp- och nedgångar medan det finns stora variationer mellan dem som har egen vald portfölj.

Diagram 1.6 Värdeutveckling per kalenderår - fondrörelsen samt AP7 Såfa¹

Källa: Pensionsmyndigheten.

¹ Premiesparfonden före maj 2010.

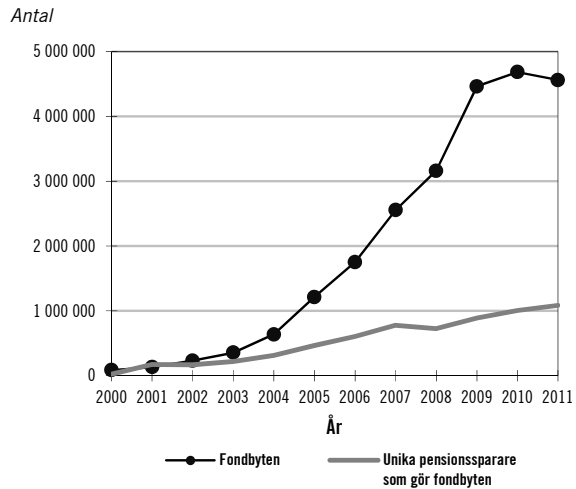
De flesta byter fond sällan eller inte alls

Över 3 miljoner pensions sparare (58 procent) har en egen vald fondportfölj. En tredjedel av dessa bytte fonder minst en gång under 2011 och i genomsnitt gjorde dessa flera byten under året. Till följd av automatiserade massfondbyten har antalet byten ökat markant under senare år. Den 1 december 2011 infördes dock ett stopp för sådana byten eftersom de kunde få negativa konsekvenser för fondbolag och sparare. Därefter har ökningstakten stannat av och till och med minskat något – se diagram 1.7.

Två tredjedelar av dem med egen portfölj gjorde alltså inget fondbyte under 2011. Det kan i många fall vara ett aktivt och rationellt beslut att man är nöjd med nuvarande portfölj eller en följd av tidigare beslut att långsiktigt ligga kvar i en generationsfond. Dock är det närmare hälften av dem med en egen portfölj som sedan sitt första val inte gjort något nytt val. Det kan indikera att det finns ett inte obetydligt antal som på grund av okunskap har ett fondinnehav som inte speglar deras behov. I samband med den översyn av premiepensionssystemet som nu inletts inom Regeringskansliet kommer frågan om det finns

systematiskt dåliga utfall som är kopplade till låg aktivitet att belysas.

Diagram 1.7 Antal fondbyten samt antal unika sparare som byter fonder per år

Källa: Pensionsmyndigheten.

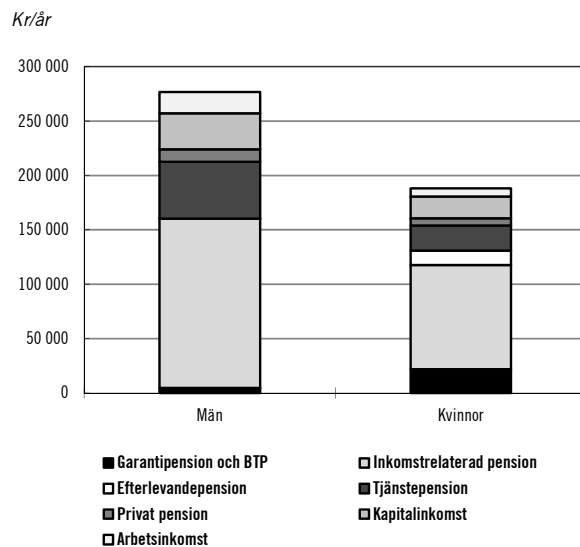
1.3.3 Pensionärernas inkomster och ekonomiska standard

Inte bara pensionsinkomster har betydelse för pensionärerna

Inkomster från den allmänna pensionen är för de allra flesta den klart dominerande inkomstkällan efter förvärvslivet. De allra flesta har också en tjänstepension som ofta har en stor betydelse för den ekonomiska standarden. Det gäller särskilt för personer som haft inkomster över intjänandetaket för den allmänna pensionen (36 700 kronor per månad 2012) eftersom de oftast får tjänstepension för inkomster över intjänandetaket. Tjänstepensionsavtalen har i allt större utsträckning övergått från förmånsbestämda till avgiftsbestämda system och avsättningarna till tjänstepensionerna har också ökat. Tjänstepensionerna har därför fått en successivt ökad betydelse för den totala pensionen. De privata pensionerna har också ökat men deras andel av den totala pensionen är alltså liten.

Utöver pensionsinkomster har även kapitalinkomster och arbetsinkomster en väsentlig betydelse för många pensionärer. I diagram 1.8 visas den genomsnittliga verkliga inkomstsammansättningen för dem över 65 år. Diagrammet visar att de äldre även har betydande inkomster från andra håll än pensionssystemet, vilket innebär att individernas inkomster kan utvecklas i andra riktningar än inkomsterna från den allmänna pensionen. Det framgår tydligt att män i genomsnitt har högre pension än kvinnor, vilket förklaras av att pensionens storlek står i relation till den tidigare förvärvsinkomsten, som vanligtvis är lägre för kvinnor. Mäns högre inkomstrelaterade pension leder till att kvinnor får en större del av grundskyddet. Trots att den allmänna pensionen är högre för män än för kvinnor utgör allmän pension en betydligt mindre andel av de totala inkomsterna, 61 procent av mäns sammanlagda inkomster jämfört med 72 procent av kvinnors inkomster. Män har i genomsnitt betydligt högre övriga inkomster i form av tjänstepension, arbetsinkomst och kapitalinkomst än kvinnor. Det ska betonas att det är genomsnittsvärden. Gruppen är långt ifrån homogen och stora variationer finns alltså bland landets nära 2 miljoner personer över 65 år.

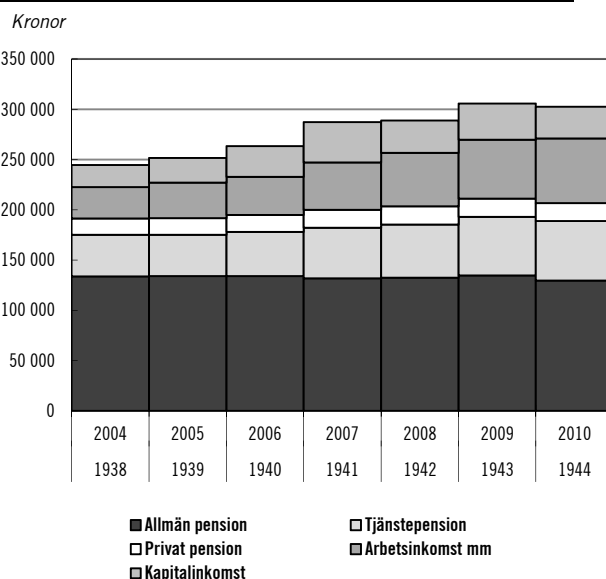
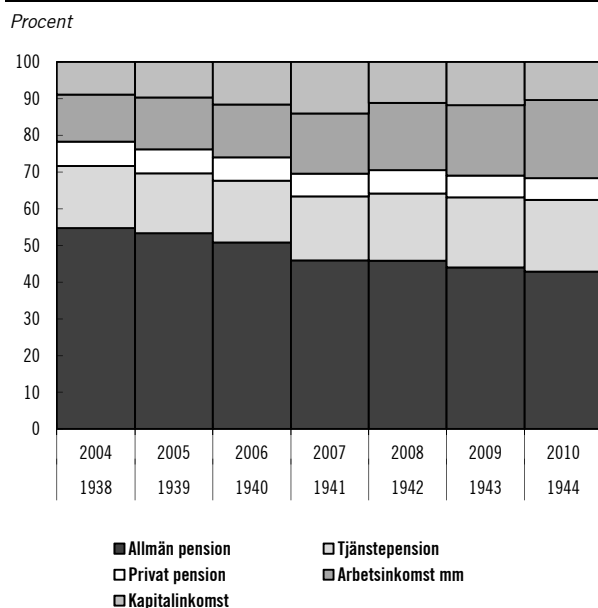
Diagram 1.8 Olika inkomstkällor, genomsnittliga belopp för personer 66 år och äldre, 2010

Källa: Socialdepartementets beräkningar i LISA 2010.

För de yngre pensionärerna förstärks bilden på så sätt att inkomster vid sidan av den allmänna pensionen har en större betydelse, mest beroende på att arbetsinkomst men även tjänstepension är av större betydelse. I diagram 1.9a jämförs inkomsterna vid 66 års ålder, ofta nyblivna pensionärer, för dem födda 1938–1944. Här syns att den allmänna pensionens andel minskar över tid. I diagram 1.9b syns att detta inte beror på att den allmänna pensionen i absoluta tal har minskat utan på att övriga inkomster har ökat. Främst är det tjänstepensioner och arbetsinkomster som har ökat.

Diagram 1.9.a och diagram 1.9.b Olika inkomstkällors betydelse och storlek för 66-åringar i 2010 års priser

Källa: Socialdepartementets beräkningar i LINDA.

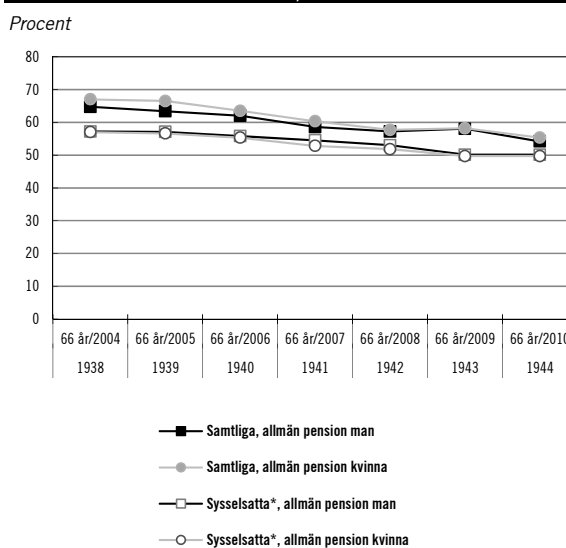
Källa: Socialdepartementets beräkningar i LINDA.

Kompensationsgraden från det allmänna systemet sjunker när medellivslängden stiger

Pensionen är regelmässigt lägre än den arbetsinkomst man hade innan pension. Ett vanligt sätt att mäta denna relation är kompensationsgraden, dvs. pensionens storlek i relation till arbetsinkomsten innan pensionering. Att mäta en sådan kompensationsgrad är inte okomplicerat eftersom arbetsinkomstens utveckling åren före pension sällan är helt rak och resultatet kan därför variera beroende på mätmetod. Dock kan man lättare få en bild av hur kompensationsgraden förändras över åren mellan olika årskullar som går i pension. I diagram 1.10 visas bruttopensionen vid 66 år för dem som då uppbar pension i förhållande till samma persons genomsnittliga bruttoinkomst mellan 61 och 63 år. Den på detta sätt mätta kompensationsgraden är för både kvinnor och män knappt 60 procent och har trendmässigt sjunkit över åren. Orsaken är att pensionen anpassas efter den genomsnittliga och stigande medellivslängden – detta för att pensionerna ska kunna betalas ut under fler levnadsår.

För att upprätthålla en rimlig kompensationsgrad krävs ett längre arbetsliv och att arbetslivets längd anpassas efter medellivslängdens utveckling. Resultatet i diagram 1.10 visar att en sådan anpassning inte skett i tillräcklig grad för att bibehålla kompensationsgraden. Dock ser den nedåtgående trenden ut att ha brutits 2010 för dem som var sysselsatta fram till pension, vilket är en effekt av trenden med ett senare utträde ur arbetslivet för senare årskullar – se vidare avsnittet 1.3.4 Medelpensionsålder och behovet av ett längre arbetsliv.

Diagram 1.10 Bruttopension vid 66 år i förhållande till bruttomedelinkomst 61–63 år, 2004–2010

Källa: Socialdepartementets beräkningar i LINDA.

* Sysselsatta – mer än 50 procent av inkomsten är arbetsinkomst vid 61–63 år.

Den ekonomiska standarden⁵ vid 66 år är nästan den samma som före pension

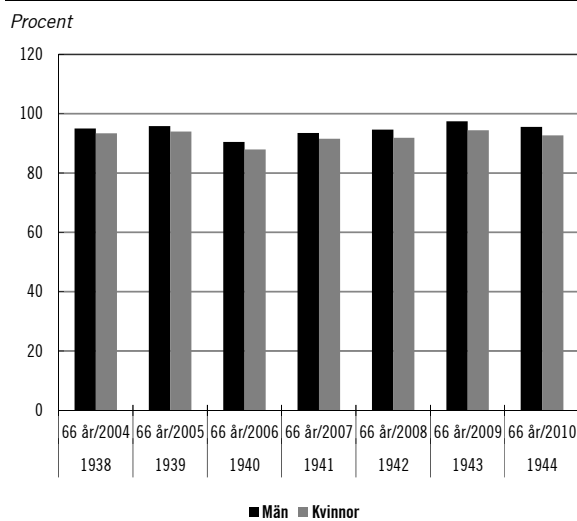
Utvecklingen i diagram 1.10 visar utfallet för den allmänna pensionen, men är ingen måttstock för den faktiska ekonomiska standarden för pensionärerna. Den faktiska ekonomiska standarden påverkas även av andra faktorer som tjänstepension, privat pension, arbetsinkomster, skatt och bostadstillägg. För att mäta den faktiska ekonomiska effekten för samma 66-åringar har hela den disponibla inkomsten vid 66 års ålder jämförts med den genomsnittliga disponibla inkomsten mellan 61 och 63 år. I diagram 1.11 visas den relationen som en inkomstkvot för hela respektive årskull som fyllde 66 år, givet att de då uppbar allmän pension.

⁵ Mättet ekonomisk standard fås genom att dividera hushållets totala disponibla inkomst med antalet konsumtionsenheter i hushållet. Konsumtionsenhet används för att kunna jämföra hushåll med olika sammansättning och storlek med varandra.

Diagrammet visar att 66-åringarna i fast penningvärde hade en disponibel inkomst som var mellan 90 och 97 procent av den disponibla inkomst de hade i genomsnitt mellan 61 och 63 år. Genomgående har män något högre kvot än kvinnor. Motsvarande skillnad finns inte när det gäller den allmänna pensionen (diagram 1.10), vilket innebär att män i större utsträckning än kvinnor har andra inkomster i form av arbetsinkomst samt högre tjänstepension.

Diagrammet visar att den relativa minskningen av den allmänna pensionen kompenseras av en ökning av andra inkomster. Att den disponibla inkomsten är så pass hög i förhållande till den tidigare inkomsten beror på att 66-åringarna förstärker sin pension med arbetsinkomst och att många tar ut en högre tjänstepension eller privat pension under de fem första åren efter pension. Efter ett antal år sjunker därför den genomsnittliga disponibla inkomsten och därmed också inkomstknoten.

Diagram 1.11 Inkomstknoten, exklusive kapitalinkomst, för samtliga 66-åringar som uppbar pension i respektive årskull, 2004–2010

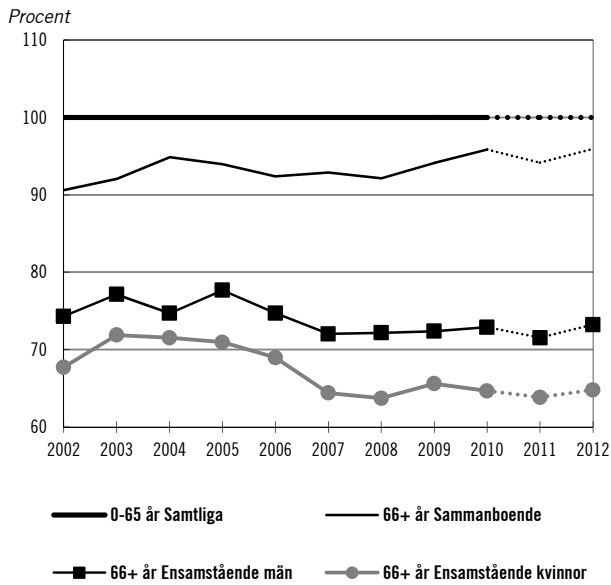

Källa: Socialdepartementets beräkningar i LINDA.

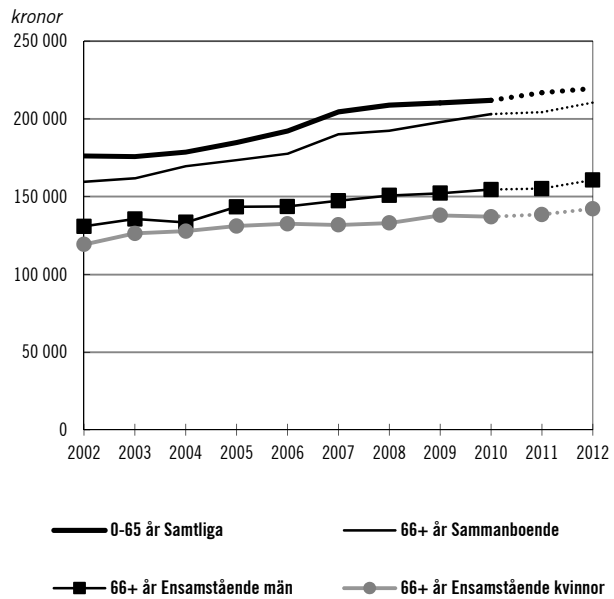
Pensionärerna som grupp har minskat sin ekonomiska standard relativt befolkningen i övrigt Inkomstpensionen och tilläggspensionen följer inkomstutvecklingen men med ett avdrag på förskottsräntan på 1,6 procent. Det innebär att den ekonomiska standarden relativt den övriga befolkningen successivt minskar med stigande ålder. Samtidigt har nyblivna pensionärer högre inkomster än de pensionärer som lämnar gruppen.

Om den ekonomiska standarden för gruppen pensionärer jämförs med befolkningen i övrigt syns i diagram 1.12.a att nivån på den ekonomiska standarden för pensionärerna som grupp är lägre och har minskat relativt gruppen 0–65 år. Att analysen görs för gruppen 66 år och äldre innebär att det inte är exakt samma personer som ingår i analysen varje år utan gruppens sammansättning förändras, nya personer fyller 66 år och ingår därmed i analysen medan andra, främst äldre, lämnar gruppen. Diagrammet visar samtidigt att sammanboende pensionärer enbart har en något lägre ekonomisk standard relativt gruppen 0–65 år. De har inte heller tappat gentemot de yngre de senaste 10 åren. De ensamstående har däremot en betydligt lägre ekonomisk standard än personer under 65 år, särskilt gäller det ensamstående pensionärskvinnor. De ensamstående har dessutom fått en relativ försämring gentemot gruppen 0–65 år. I diagram 1.12.b visas att alla grupper pensionärer reellt sett har ökat sin ekonomiska standard.

Diagram 1.12 a och 1.12.b Pensionärernas ekonomiska standard (median) i förhållande till gruppen 0–65 samt den reala utvecklingen, andel och kronor 2002–2012 (prognos från 2010)

Källa: Socialdepartementets beräkningar i HEK 2010.

Källa: Socialdepartementets beräkningar i HEK 2010.

Stora skillnader mellan olika grupper pensionärer
 Tabell 1.4 visar tydligt hur heterogen gruppen pensionärer är, exempelvis har gruppen yngre sammanboende pensionärsmän 78 procent högre ekonomisk standard än gruppen ensamstående kvinnor 85 år och äldre. Om pensionärerna indelas efter boende, kön och ålder framkommer att den största skillnaden återfinns mellan ensamstående och sammanboende. Dessutom finns ett generellt mönster att äldre pensionärer har lägre ekonomisk standard än yngre och att kvinnor har lägre ekonomisk standard än män. Följaktligen är det de allra äldsta ensamstående kvinnorna som har de lägsta inkomsterna medan den högsta ekonomiska standarden återfinns hos de yngsta sammanboende pensionärsmännen.

Sammanfattningsvis kan konstateras att trots att medianinkomsten för pensionärer är lägre än för befolkningen i övrigt är det en mindre andel bland pensionärerna jämfört med övriga befolkningen som har en ekonomisk standard under 60 procent av medianinkomsten, dvs. som räknas som ekonomiskt utsatta. Förklaringen till det är i huvudsak att det för de allra flesta pensionärer finns ett grundskydd i form av garantipension och bostadstillägg, som tillsammans med andra inkomster lyfter standarden till en nivå strax över gränsen för låg ekonomisk standard.

Tabell 1.4 Ekonomisk standard och andelen med låg ekonomisk standard i olika grupper, prognos 2012

Alder	Boende	Kön	Inkomst-standard (median)	Andel ekonomiskt utsatta ¹	Antal (tusental)	Andel av befolkningen
66-74	Ensamstående	män	172 911	19	126	9
		kvinnor	147 742	21	172	
	Sammanboende	män	245 880	3	307	
		kvinnor	223 524	3	266	
75-84	Ensamstående	män	153 282	15	77	6
		kvinnor	142 422	25	184	
	Sammanboende	män	189 698	5	159	
		kvinnor	181 398	6	115	
85+	Ensamstående	män	153 646	13	36	2
		kvinnor	138 100	28	125	
	Sammanboende	män	174 837	6	38	
		kvinnor	166 712	4	19	
0-65	Ensamstående	män	192 435	26	1 316	82
		kvinnor	165 078	29	1 190	
	Sammanboende	män	234 369	9	2 545	
		kvinnor	236 035	8	2 550	

Källa: Socialdepartementets beräkningar i HEK 2010.

¹ Ekonomisk utsatthet definieras här som under 60 procent av medianinkomsten i landet.

1.3.4 Medelpensionsålder och behovet av ett längre arbetsliv

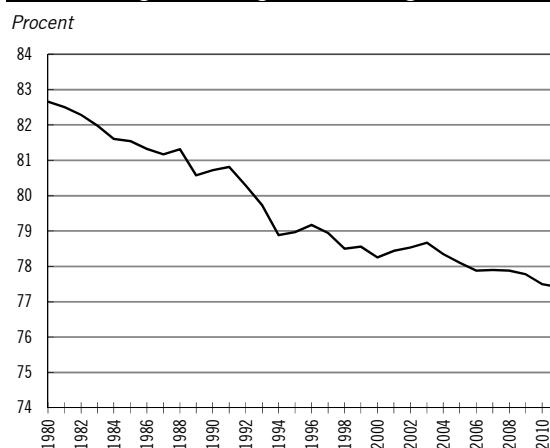
Medellivslängden ökar successivt och den positiva utvecklingen har också varit kraftigare än vad som prognosticerats. För närvarande ökar medellivslängden med drygt ett år per decennium. Kvinnor har en något högre medellivslängd men ökningstakten är kraftigare för män än för kvinnor och därför tenderar skillnaden att minska.

I ett finansiellt stabilt system där pensionsavgiften styr pensionens storlek innebär ett längre liv en längre utbetalningstid och därför en lägre årlig pension. För att upprätthålla en rimlig pension behöver därför ett längre liv balanseras med ett längre arbetsliv – antingen genom ett tidigare inträde eller genom ett senare utträde. Utträdesåldern har dock inte ökat i takt med medellivslängden. Av diagram 1.13 framgår att utträdesåldern som andel av medellivslängden trendmässigt minskat.

Enligt Pensionsmyndighetens beräkningar behöver i genomsnitt 2/3 av ett längre liv tas i anspråk för arbete för att upprätthålla pensionsnivåerna. Utifrån detta borde andelen som beskrivs i diagrammet under perioden 1980–2010 i

stället ha sjunkit med i storleksordningen högst någon procentenhet jämfört med de verkliga fem procentenheterna för att upprätthålla pensionsnivåerna.

Diagram 1.13 Genomsnittlig förväntad utträdesålder som andel av den genomsnittliga medellivslängden från födseln

Källa: Pensionsmyndigheten 2012.

Att arbetslivet förlängs är alltså av betydelse för den individuella pensionen. Men även för pensionssystemets finansiella ställning är det av stor betydelse att förvärvslivet blir längre – ju fler i arbete desto mer avgiftsinbetalningar och där-

med bättre möjligheter att upprätthålla pensionsnivåerna. Eftersom antalet äldre även av demografiska skäl kommer att öka under de närmaste decennierna så är det även av samhälls-ekonomiska skäl av betydelse att arbetslivet förlängs. En förlängning av arbetslivet kan påverkas genom ändrade regler för uttag av pension i det allmänna pensionssystemet, men detta måste ske med hänsyn tagen till förhållanden i arbetsmiljön och arbetsmarknaden. Det är mot den bakgrunden som regeringen den 14 april 2011 gav en särskild utredare uppdraget att analysera hur den genomsnittliga pensionsåldern kan höjas och ta fram konkreta förslag till åtgärder för att fler ska kunna arbeta längre. I det arbetet är frågan om de åldersrelaterade gränserna kärnfrågan. Det innebär dock inte enbart en strikt fråga om åldersgränser. Eftersom det övergripande målet är fler arbetade timmar innefattar uppdraget också att analysera hinder i regler, attityder och arbetsmiljö som försvårar ett längre arbetsliv samt åtgärder för att motverka sådana hinder.

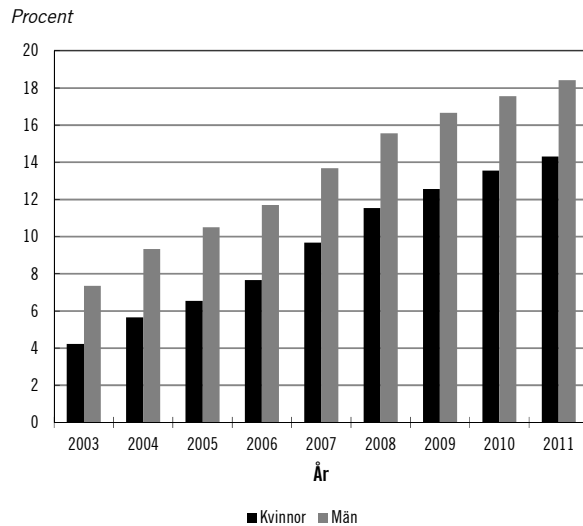
Pensionsåldersutredningen lämnade i april 2012 delbetänkandet Längre liv, längre arbetsliv (SOU 2012:28). I betänkandet redovisas en kunskapsöversikt och analys av de förutsättningar och hinder som finns för ett längre arbetsliv. Bland annat framgår att förutsättningarna för äldre att arbeta längre är allt bättre men det finns åtskilliga hinder som behöver mötas med breda och ömsesidigt förstärkande åtgärder. Utredningen anser att arbetsförhållanden behöver förbättras och anpassas till de äldres behov och att reglerna i allmänna och avtalade pensioner behöver ses över för att underlätta ett längre arbetsliv. Vidare anser utredningen att myndigheter, arbetsgivare, parterna på arbetsmarknaden med flera bör sträva efter att bli åldersblinda för att kunna motverka de negativa attityderna till äldre arbetskraft. Ett slutbetänkande med förslag till åtgärder ska lämnas den 1 april 2013.

Pensionsuttaget har blivit lite mer flexibelt

Reglerna för uttag av ålderspension är förhållandevis flexibla på så sätt att man kan ta ut pensionen i olika omfattning och kombinera på valfritt sätt med arbete. Uttaget kan skjutas upp hur länge man vill men tidigaste uttag av inkomstrelaterad pension är från 61 års ålder, medan garantipension kan tas ut från 65 års ålder.

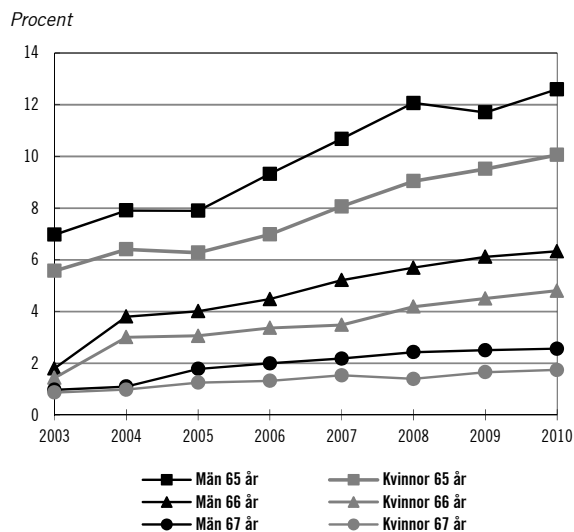
Den genomsnittliga åldern för uttag av allmän ålderspension var 64,7 år 2010 och i princip lika för kvinnor och män. Genomsnittsåldern för uttag av ålderspension har legat mycket stabil under de senaste 10 åren. Däremot syns ett alltmer flexibelt uttag på så sätt att spridningen runt 65 har ökat påtagligt, dvs. allt fler tar ut pensionen före respektive efter 65 år. Av diagram 1.14 framgår att andelen bland 61–64-åringarna som tar ut inkomstpension före 65 års ålder har ökat för varje år. Det är vanligare att män tar ut den inkomstrelaterade pensionen före 65 års ålder än kvinnor. Andelen av befolkningen som tar ut pension före 65 år har mer än fördubblats mellan 2003 och 2011.

Diagram 1.14 Andel som tagit ut inkomstpension före 65 års ålder

Källa: Pensionsmyndigheten, STORE samt SCB:s befolkningsprognos.

Under senare år märks också en tendens att fler senarelägger sin pension. Mer än var tionde person väntar nu till efter 65 år med att ta ut sin pension. Det är vanligare att män väntar med att ta ut sin pension än kvinnor, se diagram 1.15. Andelen 66-åringar som har en löneinkomst har ökat från 19 till 36 procent mellan 1997 och 2009. Vid 68 års ålder har nästan alla börjat ta ut sin ålderspension samtidigt som nästan 30 procent av åldersgruppen fortfarande har någon arbetsinkomst. Trenden att fler äldre har arbetsinkomster har dessutom varit stadigt ökande de senaste 12 åren.

Diagram 1.15 Andel i varje årskull som inte tagit ut någon pension 65–67 år, 2003–2009

Utträdesåldern från arbetslivet stiger

Ålder för uttag av ålderspension är inte liktydigt med att man lämnar förvärvslivet. Ett tidigt uttag kan t.ex. förklaras av att man kombinerar arbete och pension och placerar pensionen under tiden man arbetar. För att visa hur länge människor arbetar är ålder för uttag av ålderspension inte en bra indikator. Ett mer relevant mått är utträdesåldern ur förvärvslivet, dvs. hur länge människor tillhör den förvärvsarbetande delen av befolkningen.

För 2011 har den förväntade utträdesåldern beräknats till 63,3 år. Den förväntade utträdesåldern har stigit något sedan mitten av 1990-talet men är i genomsnitt nu bara något högre än 1980. Ökningen av den genomsnittliga utträdesåldern är dock tydligt lägre än ökningen av medellivslängden och dagens garantipensionsålder.

Måttet för förväntad utträdesålder innehåller vissa antaganden och prognoser. För att få ett mått som innehåller mindre sådana inslag kan man istället mäta den faktiska utträdesåldern för varje årskull. I diagram 1.16 visas genomsnittlig utträdesålder mätt på sådant sätt.

Den årskullsvisa utträdesåldern visar ett tydligt trendbrott. Sedan årskullarna födda under 1920-talet har utträdesåldern stadigt sjunkit fram till dem födda 1937 medan utvecklingen därefter varit den helt motsatta. För gruppen födda 1937 var utträdesåldern i genomsnitt 61,8 år medan den för dem födda 1942 var 62,7 år – en ökning med 0,9 år på fem år. Trendbrottet sammanfaller med det nya pensionssystemet där årskullen 1938 är den första årsklass som påverkas av

ändrade regler för intjänande av pensionsrätt. Årskullarna 1938-1942 har visserligen en begränsad del av sin pension beräknad efter reformerade regler men uppmärksamheten kring de ändrade principerna för intjänandet kan ha haft en sådan signaleffekt som påverkat beteendet. I vilken utsträckning det nya systemets regler har inverkat på beteendet går emellertid inte att fastställa.

Det kan noteras att den genomsnittliga utträdesåldern ändå är lägre för dem födda 1942 jämfört med dem födda 20 år tidigare – trots att den yngre gruppen har en högre medellivslängd. Skillnaderna mellan könen har ökat tydligt och männens utträdesålder för dem födda 1942 var ett år högre än kvinnornas utträdesålder.

Diagram 1.16 Genomsnittlig ålder vid utträdet från arbetslivet för personer som vid 50 års ålder fanns i arbetskraften, för olika årskullar (kohortvis utträdesålder)

1.3.5 Administrationskostnaderna för ålderspensionssystemet

Enligt Pensionssystemets årsredovisning för 2011 är den totala kostnaden för försäkringsadministration och kapitalförvaltning samt övriga avgifter för pensionssystemet 4,6 miljarder kronor. Av dessa kostnader redovisas knappt 2,0 miljarder kronor i pensionssystemets resultaträkning vilket utgör kostnaden för försäkringsadministration (1 193 miljoner kronor) och AP-fondernas rörelsekostnader (791 miljoner kronor).

I resultaträkningen för 2011 redovisas 1 644 miljoner kronor (varav 853 miljoner kronor avser försäkringsadministration och

791 miljoner kronor är AP-fondernas rörelse-kostnader) som kostnader för inkomstpensionen. Beloppet belastar i princip pensionsspararnas inkomstpensionskonton. Utöver rörelse-kostnaderna hade AP-fonderna även 437 miljoner kronor i fasta förvaltningsarvoden. Totalt redovisades således i AP-fondernas resultaträkningar 1 228 miljoner kronor som kapitalförvaltningskostnader. Prestationsbaserade arvoden och transaktionskostnader, t.ex. courtage, redovisas inte som direkta kostnader hos AP-fonderna utan påverkar istället avkastningen negativt. Prestationsbaserade arvoden är ett sätt för AP-fonderna att dela risk och avkastning med deras externa förvaltare. Totalt betalade fonderna 241 miljoner kronor i prestationsbaserade arvoden och 179 miljoner kronor i courtage och andra transaktionskostnader. När hänsyn tagits till alla kostnader dvs. både de som redovisas i resultaträkningen och de som inte framgår av resultaträkningen blir den totala administrationskostnaden för inkomstpensionen 2 501 miljoner kronor.

Den totala kostnaden för premiepensionens försäkringsadministration uppgår till 340 miljoner kronor. Till detta kommer fasta förvaltningsarvoden som för premiepensionssystemet avser avgifter som premiepensionsspararna tar ut efter att rabatter återförts till premiepensionsspararna. Avgifterna uppgick 2011 till 1 155 miljoner kronor. Premiepensionssystemet belastas dessutom med transaktionskostnader om 645 miljoner kronor vilket innebär att den totala administrationskostnaden för premiepensionen var 2 140 miljoner kronor för 2011. Samtliga kapitalförvaltningskostnader avseende premiepension har reducerat avkastningen.

Tabell 1.5 Älderspensionssystemets totala kostnader och avgifter 2011, miljoner kronor

	Inkomstpension	Premiepension	Totalt
Avgiftsuppbörd, m.m. (Skatteverket)	377	59	436
Pensions-administration (Pensions-myndigheten)	476	281	757
Summa försäkrings-administration	853	340	1193
AP-fondernas rörelsekostnader (bruttoredo-visade)	791		791
Fasta förvaltnings-arvoden (netto-redovisade)	437	1 155	1 592
Summa redovisade kapitalförvaltnings-kostnader	1 228	1 155	2 383
Prestationsbaserade arvoden	241		241
Transaktions-kostnader	179	645	824
Summa kapitalförvaltnings-kostnader och avgifter	1 648	1 800	3 448
Summa kostnader totalt	2 501	2 140	4 641